

Szakály Sándor

DR. PHIL. MEZŐ FERENCZ¹ KITÜNTETÉSEI AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN

Dr. Mező Ferenc (1885–1961)

A magyar sporttörténeti kutatás és írás kiemelkedő személyisége dr. Mező Ferenc, az 1928. évi Amszterdamban megrendezett VIII. Nyári Olimpiai Játékok „szellemi bajnoka”² nemcsak kitűnő sporttörténész, de az I. világháborúban kimagasló katonai teljesítményt nyújtó tartalékos tiszt is volt. E rövid írásban az elérhető források segítségével a tartalékos tiszt I. világháborús katonai pályafutását és teljesítményét igyekszem bemutatni.³

¹ Mező Ferencz keresztnévét a kitüntetései elnyerésének idején cz-vel írta. A szövegben – a magyar névforma írásakor – magam ezt az írásmódot használtam minden esetben, amikor az adott időszakról volt szó. A jegyzetekben a Mező Ferenc írásmódot alkalmaztam, leszámítva az idézeteket, illetve a korabeli kiadványra történő hivatkozást.

² Dr. Mező Ferenc, az amszterdami olimpia játékokon a Művészeti versenyek Irodalmi kategóriájában Az olimpiai játékok története című munkájával érdemelte ki az olimpiai bajnoki címet. Megjegyzendő, hogy életútjának tudományos igényű feldolgozása még várat megára. A legújabb, rövid összefoglalás Szabó Lajos tollából jelent meg. *Szabó Lajos: „A szellem világbajnoka” Dr. Mező Ferenc (1885. március 13 – Budapest, 1961. november 21.).* ME. DOK. 2011/1. (VI. évf. 1. szám). 79–82.

³ A felhasznált kitüntetési javaslatok eredeti – kézzel írt – németnyelvű példányai a bécsi Kriegsarchivban, azok géppel írt, hitelesített másolatai pedig a budapesti Hadtörténelmi Levél-

Mező Ferenc 1885. március 13-án Grünfeld Ferenc néven, Grünfeld Moritz és Grünbaum Saly gyermekeként született a Zala megyei Pölöskefőn.⁴ Az elemi iskolai évek, majd a Nagykanizsán, illetve Zalaegerszezen folytatott gimnáziumi tanulmányai után a Budapesti Tudományegyetemen tanult tovább és szerzett görög–latin szakos diplomát, melyet követően hamarosan megszerezte a „Dr. phil.” címet is.

A kor szokásának és gyakorlatának megfelelően teljesítendő kötelező katonai szolgálatának pontos idejére és helyére vonatkozó információkkal ezidáig nem rendelkezünk. Az 1915-ben megjelent *Az orosz–osztrák–magyar háborúban (1914–1915)* című kis kötetében a következőket írta: „Önkéntesi évemet egy dél-bácskai sváb–szerb ezrednél töltöttem el. Csupán az vigasztalt, hogy drága (bevásárláskor is az!) fővárosunkban lehettem. Később áthelyeztek a pozsonyi házi regimentbe.”⁵

A középiskolai végzettséggel, illetve érettségi vizsgával rendelkező fiatalok mint egyévi önkéntesek teljesítették a katonai szolgálatukat, amelynek befejezte után, általában tartalékos tisztjelöltek lettek.⁶ Ez a katonai szolgálat általában megelőzte az egyetemi tanulmányokat, de volt arra is példa, hogy egyesek egy-két esztendei egyetemi tanulmány után teljesítették az egyévi önkéntesi szolgálatot.

Az egy esztendei szolgálatot követően többnyire kétévente kötelező fegyvergyakorlatra vonultak be a tartalékos tisztjelöltek, illetve a tartalékos tisztek és az idők folyamán ennek köszönhetően a ranglétrán is előreléptek s általában tartalékos hadnagyi, főhadnagyi – kivételes esetekben tartalékos századosi – rendfokozatot értek el. Mező Ferenc az egyévi önkéntesi szolgálatát – illetve annak nagyobb részét – minden bizonnyal Budapesten teljesíthette, valószínűleg még az egyetemi tanulmányainak megkezdése előtt.

Nem ismeretes, hogy a világháborút megelőző években mikor és hol teljesített fegyver-gyakorlatokat – valószínűsíthetően a császári és királyi 72. gyalog-

tárban találhatóak. Hadtörténelmi Levéltár. Első világháborús tiszti kitüntetési javaslatok. 28323. Dr. phil. Franz Mező. Ezen írás elkészítéséhez az utóbbiakat használtam fel.

⁴ Zala Megyei Levéltár Hahót község izraelita hitközségének németnyelvű anyakönyve. 1885. 8. folyószám.

⁵ *Mező Ferencz, Dr.: Az orosz–osztrák–magyar háborúban (1914–1915)*. Nagykanizsa, 1915. Zala Nyomda Részvénytársaság, 53. (A továbbiakban: Mező i. m.). Mező leírása kapcsán a császári és királyi hadsereg két gyalogezrede jöhet szóba. A császári és királyi 6. és 23. gyalogezred. Mind a két gyalogezrednek az ezredtörzse Budapesten székelt és ott volt a 6. gyalogezred 2. és 3. zászlóalja, illetve a 23. gyalogezred 1, 2. és 3. zászlóalja. A pozsonyi császári és királyi 72. „Freiherr von David” nevet viselő gyalogezrednél 1911 végén tűnik fel először Mező Ferenc neve, mint „Dr. phil Franz Mező”, tartalékos hadapródi rendfokozattal. Mező Ferenc személyi anyaga sem a bécsi Hadilevéltárban sem a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban nem került még ezidáig elő, sem az 1908 előtti Grünfeld, sem az 1908-tól használatos Mező név alatt. (Nevét a magyar királyi belügyminiszter engedélyével 1908-ban változtatta meg.)

⁶ Az Osztrák–Magyar Monarchia haderejében a tartalékos tisztek szolgálatára vonatkozóan lásd: *Hajdu Tibor: Tisztikar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei*. Budapest, 1999, História – MTA Történettudományi Intézete. 289–334. A legtöbben a hadapród-tiszt-helyettesi – 1908. október 1-je után az elnevezés zászlós – rendfokozatot nyerték el és a későbbiek során léptek elő magasabb rendfokozatba.

ezred kötelékében –, azt azonban tudjuk, hogy a világháború kitörését megelőzően bevonult ezredéhez⁷ és a háború kitörését követően, rövid pozsonyi szolgálat után az orosz harctérre került,⁸ és gyakorlatilag a háború egész ideje alatt katonai szolgálatot teljesített. Közel három esztendő telt a frontokon, az első vonalakban, míg rövidebb időt a hátszágban, részben betegség,⁹ illetve sebesülés miatt.¹⁰

A világháború kitörésekor „Dr. phil. Franz Mező” tartalékos hadapródi rendfokozatot viselt¹¹ s rövidesen tartalékos hadnaggyá nevezték ki.¹² Közel kétesztendei frontszolgálat a háta mögött érdemelte ki a tartalékos főhadnagyi rendfokozatot.¹³

A kitüntetések

Első kitüntetését „Dr. phil. Franz Mező”, azaz dr. Mező Ferencz, mint tartalékos főhadnagy 1916-ban érdemelte ki, a pozsonyi császári és királyi 72. gyalogezred 4. tábori századának szakasz-parancsnokaként az orosz harctéren nyújtott teljesítményéért.¹⁴

Az ezred parancsnoka által német nyelven megszerkesztett kitüntetési javaslat – amelyből az is kiderült, hogy korábban azért nem terjesztették fel kitün-

⁷ Mező i. m. 22. Itt azt írta: „Ennél a századnál – császári és királyi 72. gyalogezred, 4. tábori század (Sz. S.) – teljesítettem első fegyvergyakorlatomat 1914. jul 19-től – a mozgósításig.” Kérdés, hogy 1914 előtt teljesített-e fegyvergyakorlatot Mező Ferenc, amelyet általában kétévente és négyheti időtartamban kellett a tartalékos tisztjelölteknek, tiszteknek „végrehajtani”? Magam úgy vélem, igen, hiszen valószínűsíthető, hogy az egyévi önkéntesi szolgálatát még az egyetemi tanulmányai előtt letöltötte.

⁸ Uo. 7. A háború kitörését követően Mező Ferenc az újoncok kiképzésében vett részt és velük indult pótlásként az orosz harctérre. Első kitüntetési javaslatának tanúsága szerint 1914. december 20-ától szolgált a harctéren. Hadtörténelmi Levéltár I. világháborús tiszti kitüntetési javaslatok. 28323 Dr. phil. Franz Mező. K. A. Nro. 97867. (A továbbiakban HL Dr. phil. Franz Mező. Mivel a jelzett szám alatt három kitüntetési javaslat található, minden esetben megadom a másolaton szereplő, a bécsi Kriegsarchivban lévő eredeti kitüntetési javaslat számát is.)

⁹ Mező Ferenc kétszer betegedett meg hastífuszban. Első betegségéből történt lábadozása során írta a hivatkozott könyvét.

¹⁰ Mező Ferenc egy alkalommal sebesült meg.

¹¹ Tartalékos hadapróddá 1912. január 1-el, 1326. rangszámmal nevezték ki. Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer. Personalangelegenheiten. 1911/53. (1911. december 18.) 1129. (A továbbiakban Verordnungsblatt), valamint Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegsmarine für 1913. Wien, 1912 Dezember, Druck und Verlag der K.K. Hof- und Staatsdruckerei. 489.

¹² Verordnungsblatt 1914/79. (1914. november 6.) 1060. Tartalékos hadnagy 1914. november 1-el, 3435. rangszámmal. Ranglisten des kaiserlichen und königlichen Heeres 1916. Wien, 1916. Aus der k. u. k. Hof- und Staatsdruckerei. 172.

¹³ Verordnungsblatt 1916/88. (1916. május 8.) 2439. Tartalékos főhadnagy 1916. május 1-el 897. rangszámmal. Ranglisten des kaiserlichen und königlichen Heeres 1917. Wien, 1917. Aus der k. u. k. Hof- und Staatsdruckerei. 164.

¹⁴ HL Dr. phil. Franz Mező. Ka. Nro. 97.867

tésre Mező Ferenczet, mert a parancsnokváltások, a tanúk sebesülése, illetve Mező tifuszban történt megbetegedései miatt az elmaradt – így szólt:

„In Anerkennung tapferen und erfolgreichen Verhaltens vor dem Feinde.

Dieser brave Res. Offz. hat sich in den Gefechten im Schützpunkt Czarkow zwischen 26./12. 1914 u. 5./2. 1915, besonders aber im Nachgefechte vom 29. auf den 30./XII 1914. gelegentlich eines Einbruches der Russen hervorragend geschlagen, in dieser Nacht durch tapfer. u. schneidiges Vorgehen mit seinem Zug 22 Gefangene gemacht u. 1 Fähnr. u. 6 eigene Leute aus russ. Gefangenschaft befreit.

Diese Waffentat gelangte teilweise wegen Wechsel der Kmdten., Verwundung von Zeugen, aber auch durch den Umstand daß dieser Res. Offz. bereits das 2. Mal an Typhus schwer erkrankt abging u. dadurch einen Gefechtsbericht nicht verfassen konnte, – in ihren Detail erst jetzt dem Rgts, Kmdo. zur Kenntnis.

Er is einer Ah. Auszeichnung im Vollsten Maße würdig”.¹⁵

(Elismerésül az ellenséggel szemben tanúsított sikeres és bátor magatartásért. Ez a bátor tartalékos tiszt a czarkowi támpontnál folytatott küzdelemben 1914. december 26-a és 1915. február 5-e között, főképp az 1914. december 29-én és 30-án lezajlott utóharcok során az oroszok egyik betörése alkalmával nagyszerűen harcolt. Ugyanezen az estén, amikor bátran és elegánsan nyomult előre szakaszával, 22 foglyot ejtett és egy zászlóst és 6 saját emberét szabadította ki az orosz fogságból. E fegyvertény részletei részben a parancsnokváltások, illetve a szemtanúk megsebesülése következtében, továbbá azért, mert ez a tartalékos tiszt második alkalommal betegedett meg súlyosan tifuszban – és emiatt nem tudta elkészíteni a harctudósítást – csak most jutottak az ezredparancsnokság tudomására. Ő a Legfelsőbb Kitüntetésre teljes mértékben méltó.)

A kitüntetési javaslatból az is kiderül, hogy Mező Ferenc 1914. december 20-a és 1915. február 12-e, valamint 1915. október 10-e és december 21-e között tartózkodott a harctéren s – amint a fentebbi szövegben is szerepel – két alkalommal is tifuszban betegedett meg, de sebesülése nem volt.¹⁶

A kitüntetési javaslatát az ezredének parancsnoka 1916. június 9-én szerkesztette meg és a Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon kitüntetésre javasolta. Úgy a dandár, mint a hadosztály és a hadtest, illetve a hadsereg parancsnokság illetékesei egyetértettek a javaslattal és dr. Mező Ferencz számára az uralkodó 1916. augusztus 6-án adományozta a kitüntetést.¹⁷

A következő kitüntetését 1918-ban érdemelte ki, amikor is az előterjesztés szerint harctéri szolgálata 1914. augusztus 19-től 1915. április 4-ig, majd 1915. szeptember 21-től 1916. február 16-ig, 1916. augusztus 19-től 1916. november 13-ig tartott és 1917. május 7-étől szolgált ismét a harctéren.¹⁸ Ekkor már a po-

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Verordnungsblatt 1916/144. (1916. augusztus 14.) 4056.

¹⁸ HL Dr. Franz Mező Ka. Nro. 242184

zsonyi császári és királyi 72. gyalogezred 1. tábori századának volt a parancsnoka, továbbra is tartalékos főhadnagyi rendfokozatban.

Ezrede parancsnokának 1918. április 17-én keltezett előterjesztése, amely a korban és a kitüntetési javaslatokban szokásos formulával kezdődött – In Anerkennung tapferen Verhaltens vor dem Feinde (az ellenség előtt tanúsított hősiesség magatartásért) – már az olasz harctéren készült. Dr. Mező Ferenc tartalékos főhadnaggy német nyelven megszerkesztett kitüntetési javaslatának indoklása a következőképpen szól: „Sowohl in den Stellung bei Biglia vom 27./7. bis 29./X.1917, während des Vormarsches von 30./X. bis 12./11.1917, als an der Piave vom 13./XI.1917 bis 9./IV.1918 zeichnete er sich durch persönliche Tapferkeit, Mut u. stete Fürsorge für seine Mannschaft aus. – In den Stellungen bei Noventa im Dezember, Jänner 1918 gab er im schweren Art. u. Minenfeuer nachahmenswertes Beispiel, wenn es galt, die Mannschaft zu tapferem Verhalten anzusponnen. Ein pflichttreuer Komp. Kmdt., der stets das Beste leistet u. einer erneuerten Ah. Auszeichnung schon mit Rücksicht auf seine lange Frontdienstleistung voll u. ganz würdig ist.”¹⁹

(A bigliai állásnál 1917. július 27-e és október 29-e között, az 1917. október 30-a és november 12-e közötti előrenyomulásnál, valamint a Piavénél 1917. november 13-a és 1918. április 9-e között egyaránt személyes bátorságával, hősiességével és embereiről való gondoskodással tűnt ki. Decemberben és 1918. januárjában a noventai állásokban, súlyos tüzérségi és aknavető tűzben követendő példát mutatott embereinek a hősiesség kitartásban. Kötelességtudó századparancsnok, aki mindig a legjobbat nyújtja, tekintettel a hosszú frontszolgálatára, teljes mértékben méltó egy újabb Legfelsőbb Kitüntetésre.)

Az előterjesztő „Dr. phil. Franz Mező” tartalékos főhadnagyot a III. osztályú Katonai Érdemkereszt hadidíszítménnyel és kardokkal kitüntetésre terjesztette fel. A javaslattal valamennyi előljáró egyetértett és Dr. phil. Mező Ferencz tartalékos főhadnaggy ezt, a tartalékos tisztek esetében magasnak számító kitüntetést 1918-ban el is nyerte.²⁰ Még annak számára történt adományozása előtt a harctéren teljesített szolgálataiért megkapta a Károly Csapatkeresztet, illetve a Sebesültek Érmét egy középsávval.²¹

Nem sokkal az 1918. április 17-i kitüntetési javaslatának a felterjesztése után – amelynek elintézése még csak folyamatban volt – ezredének parancsnoka

¹⁹ Uo.

²⁰ A Verordnungsblatt-nak a Hadtörténeti Könyvtárban elérhető példányai nem tartalmazzák a kitüntetés adományozására vonatkozó Legfelsőbb Elhatározást. A kitüntetések jelentős részéről megszületett uralkodói döntések az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása miatt nem kerülhettek már kihirdetésre a hivatalos közlönyben.

²¹ A Károly Csapatkeresztet IV. Károly magyar király (I. Károly osztrák császár) 1916. december 16-án alapította. Minden katona, aki a háború folyamán az arcvonalban 12 hetet szolgált – rendfokozatra való tekintet nélkül – megkapta. Nem ismert dátumszerűen, hogy dr. Mező Ferenc mikor kapta meg a Károly Csapatkeresztet, de 1918-ban már viselte. Ranglisten des kaiserlichen und königlichen Heeres 1918. Wien, 1918. Aus der k. u. k. Hof- und Staatsdruckerei. 696. A Sebesültek Érme egy középsávval kitüntetés adományozásának időpontja nem ismeretes.

1918. június 26-án újabb, a tartalékos főhadnagy számára szinte elképzelhetetlenül magasnak számító kitüntetésre – a III. osztályú Vaskorona Rend hadidíszítménnyel és kardokkal – javasolta Mező Ferencet, „az ellenség előtti hősiességéért”, nevezetesen azért, mert „In den Kämpfen der Piaveforcierung u. beiderseits v. Ponte di Piave wurde Oblt. Mező mit seiner Komp. als Baons. Res., als letzter Staffel im schwersten fdl. Art. u. Minenwerferfeuer überschiffte, sodan von der italienerinsel über den teilweise zerstörten Steg in starken flankierenden fdl. M.G. Feuer den Piave Arm übersetzt, das Baon gegen Süden abgeriegelt. – vom 15. auf den 16./6. hat die Komp. fünf fdl. Gegenangriffe abgeschlagen, – Bis 19./6. im schwersten fdl. Art. Feuer hat er seine Leute durch mannhaftes, tapferes Beispiel zum Ausharren eingeeifert, sodann am 19. bis an den Zensonatobach vorgestürmt, den erreichten Stützpunkt bei C. Martini bis zum anbefohlenen Rückzug gegen mehrfache fdl. Angriffe gehalten. Die Komp. machte 300 Gefangene u. erbeutete 7 M.G. u. 1 Sturmpistole. Oblt. Mező hat durch seine persönliche Tapferkeit u. mannhaftes ruhiges Auftreten der Mannschaft ein vorzügliches Beispiel gegeben u. halte ich diesen braven Offzior. für eine Ah. Auszeichnung voll würdig.”²²

(Mező főhadnagy a Ponte di Piavenál zajló harcok során, századával, mint zászlóalj tartalék és utolsó lépcső, súlyos ágyú- és aknavetőtüzben átkelt a folyón, majd az olasz szigetről egy félig lerombolt pallón, erős géppuska oldaltűzben átkelt, és így a zászlóalj lezárta a déli oldalt. Június 15-ről 16-ra virradóra öt ellenséges ellentámadást vert vissza. Június 19-ig a legsúlyosabb ágyútűzben férfias, bátor magatartással buzdította embereit a kitartásra. Majd 19-én előrenyomulva Zensonatobachig, az elért C. Martini támpontnál a megparancsolt visszavonulásig több ellenséges támadásnak állt ellen. A század 300 foglyot ejtett, valamint 7 géppuskát és egy „rohampisztolyt” zsákmányolt. Mező főhadnagy személyes bátorságával és határozott, nyugodt fellépésével embereinek nagyszerű példát adott, és én ezt a kiváló tisztet a Legfelsőbb Kitüntetésre teljes mértékben alkalmasnak tartom.)

A felterjesztést valamennyi előljáró – a korábbi kitüntetési javaslatokhoz hasonlóan – támogatta és megszületett az uralkodói „Legfelsőbb Elhatározás”, amelynek értelmében „Dr. phil. Franz Mező” elnyerte a III. osztályú Vaskorona Rendet hadidíszítménnyel és kardokkal.²³

A több mint harminc havi harctéri szolgálatot maga mögött tudó görög–latin szakos gimnáziumi tanár a háborút tartalékos főhadnagyi rendfokozattal fejezte be. Tartalékos századossá már az államfő, vitéz nagybányai Horthy Miklós nevezte ki 1935-ben,²⁴ az akkora már a Kormányzói elismerést²⁵ is kiérdemelt

²² HL Dr. Franz Mező Ka. Nro.273.999

²³ Erre a kitüntetésre vonatkozóan (is) lásd a 20. számú jegyzetet.

²⁴ Ki kicsoda? Kortársak lexikona. Budapest, é. n. BÉTA Irodalmi Részvénytársaság. 557–558.

²⁵ A Kormányzói elismerés látható jelét képező Magyar Koronás Bronzérem sötét-smaragdzöld szalagon kitüntetését dr. Mező Ferenc az 1928. évi amszterdami Nyári Olimpiai Játékokon elért olimpiai bajnoki címmel érdemelte ki.

Mező Ferencet, aki tulajdonosa volt a Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal kitüntetésnek is.²⁶

Dr. Mező Ferenc mindig büszkén emlékezett katonai szolgálatára és viselte – az engedélyezett alkalmakkor – a magyar királyi honvédség egyenruháját valamint a kitüntetéseit, amelyeket életének egy meghatározó időszakában személyes bátorságával, katonai teljesítményével érdemelt ki.²⁷

²⁶ A Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal elnevezésű kitüntetést 1929-ben alapította az államfő s azt a világháborúban részt vett katonák érdemelték ki rendfokozatra való tekintet nélkül. Nem ismeretes pontosan, hogy dr. Mező Ferenc mikor kapta meg a kitüntetést.

²⁷ Dr. Mező Ferenc a magyar királyi honvédség századosi egyenruhájában, összes kitüntetéssel készült fotóját lásd: A magyar hadviselt zsidók aranyalbuma. Az 1914–1918-as világháború emlékére. (Szerkesztette: Hegedüs Márton). Budapest, 1940. k. n. 82.